

จารึกภาษาสันสกฤตในอินเดียและกัมพูชา: บรรทัดฐานความงามของอลังการ*

SANSKRIT INSCRIPTIONS IN INDIA AND CAMBODIA: AN AESTHETIC NORM OF ALAMKARA

นิพัทธ์ แยมเดช *

Nipat Yamdate *

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต เรื่อง “การศึกษาอลังการในจารึกปราสาท ตาพรหมของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7” หลักสูตรสาขาจารึกศึกษา ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ผู้สอนจารึกภาษาสันสกฤตในประเทศไทย และอาจารย์ ดร.อุเทน วงศ์สถิตย์ ซึ่งได้ชี้แนะแนวทางการประยุกต์ทฤษฎีอลังการมาศึกษาจารึกภาษาสันสกฤต จนทำให้ผู้วิจัยเห็นคุณค่าของจารึกมากยิ่งขึ้น

* นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาจารึกศึกษา ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

* Student, Master of Epigraphic Studies, Department of Oriental Languages, Faculty of Archaeology, Silpakorn University.

* E-mail: nipatyamdate@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาจารึกภาษาสันสกฤตในประเทศอินเดียและกัมพูชา ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตกลุ่มจารึกภาษาสันสกฤตจำนวนหนึ่ง ซึ่งมีความงามในด้านอลังการ ได้แก่ จารึกบนเสาหินอัลละฮะบาด ของ พระเจ้าสมุทราคุปตะ จารึกเมืองมันทโสรี ของพระเจ้ายโศธรมัน จารึกทาทาของพระเจ้าอัครนารมัน จารึกหันไชย ของพระเจ้าภวธรรมันที่ 2 จารึกปราสาทตาพรหมและจารึกปราสาทพระขรรค์ ของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7

ผลการศึกษาพบว่าผู้แต่งจารึกภาษาสันสกฤตทั้งในประเทศอินเดียและกัมพูชาต่างประจักษ์ถึงคุณค่าของอลังการ ซึ่งอลังการนี้เองเป็นบรรทัดฐานที่กำหนดความงามของเสียงและความหมายให้ลึกซึ้งคมคาย การสร้างสรรค์อลังการที่ปรากฏในจารึกภาษาสันสกฤตได้ยืนยันให้เห็นว่ามีความรอบรู้ในเทพปกรณัม ธรรมชาติวิทยา เพื่อใช้เปรียบเทียบกับสิ่งที่กล่าวถึงจนกลายเป็นขนบวรรณศิลป์ และสามารถสร้างสรรค์คุณลักษณะของอลังการทั้ง ศัพท์อลังการและอรรถอลังการให้ประสานสอดคล้องกันอย่างยอดเยี่ยม โดยเฉพาะอรรถอลังการที่ต้องอาศัยการวิเคราะห์ ดีความ เนื่องจากคำศัพท์ส่วนมากในจารึกมิได้สื่อความหมายตามรูปศัพท์อย่างตรงไปตรงมา ออลังการอันเป็นบรรทัดฐานความงามในจารึกภาษาสันสกฤตประเทศอินเดียและกัมพูชาจึงมีพลังทางวรรณศิลป์แห่งยุคสมัยสืบทอดมาอย่างยาวนาน

คำสำคัญ: จารึกภาษาสันสกฤตในอินเดียและกัมพูชา ออลังการ ศัพท์อลังการ อรรถอลังการ.

Abstract

This article is aimed to study Sanskrit inscriptions in India and Cambodia. As assessed by the current data on Allahabād Stone Pillar Inscription of Samudragupta, Mandasor Stone Inscription of Yaśodharman, Haddāhā Stone Inscription of Śānnavarman, Han Chei Inscription of Bhavavarman II, Ta-prohm Inscription and Preah Khan Inscription of Jayavarman VII.

The results showed that the poets of Sanskrit inscriptions both in India and Cambodia were apparent of the value of Alamkāra. The Alamkāra of this expected way of behaving concerned with the enjoyment of beauty of sound and meaning profound poetically. Creative Alamkāra that appeared in Sanskrit inscriptions confirmed that poets were well versed in mythology and natural. As comparing to traditional artistic and creative features of the Śabdālamkāra and Arthālamkāra, it was a superbly coordinated. Especially of the Arthālamkāra was a need for analysis and interpretation which did not always directly convey meanings. Thus, the Alamkāra of this norm dealing with beauty in Sanskrit Inscriptions in India and Cambodia had aesthetic powers from the last long era.

Keywords: Sanskrit Inscriptions in India and Cambodia , Alamkāra, Śabdālamkāra , Arthālamkāra

บทนำ

ในประเทศอินเดียจารึกที่บันทึกด้วยภาษาสันสกฤตพบทั้งทางตอนเหนือและทางตอนใต้ ทั้งที่อยู่ในสภาพสมบูรณ์และมีสภาพชำรุดมาก (วิไลวรรณ ชนิษฐานันท์, 2537, น. 22) จารึกแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ จารึกที่มีเนื้อหาเป็นเรื่องของกษัตริย์ และจารึกที่มีเนื้อหาเป็นเรื่องของศาสนสถาน (V.Rangacharya, 1919, p.692) จารึกบางหลักมีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ดังเช่น จารึกแห่งเมืองชุนาคร ของพระเจ้ารุทรทามันที่ 1 ให้รายละเอียดเกี่ยวกับเมืองคิรินครชาครุต น้ำที่เก็บกักไว้ได้ท่วมบริเวณโดยรอบทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อน จารึกบนเสาคู่ของพระเจ้าสมุทรคุปตะ ที่เมืองอัลละฮะบาด เนื้อหาสดุดีพระเจ้าสมุทรคุปตะ ทั้งพระปรีชาสามารถในการปกครอง และการสงครามแผ่ขยายอาณาจักร บางจารึกมีความสำคัญทางวรรณคดีที่โดดเด่น ดังเช่น จารึกแห่งเมืองมันทโสรี ของพระเจ้ากุมารคุปตะ ที่ 1 และพระเจ้าพันธุรวรมัน และจารึกแห่งเมืองมันทโสรี ของพระเจ้ายโสธรมณ กวีพรรณนาภาษาจินตภาพโดยใช้ถ้อยคำอย่างงดงาม (จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา, 2523) จารึกภาษาสันสกฤตที่พบในประเทศกัมพูชาก็มีความโดดเด่นเช่นเดียวกัน ส่วนใหญ่จารึกที่พบมีเนื้อหาคือพระเกียรติพระมหากษัตริย์ซึ่งแต่งด้วยรูปแบบฉันทลักษณ์ที่ต่าง ๆ (มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์, 2542, น. 281) ตัวอย่างเช่น จารึกของพระเจ้าจันทรวรมันที่ 2 หรือจารึกหันไชย จารึกสกตกโกกรม ซึ่งบันทึกเรื่องราวของพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ถึงสมัยพระเจ้าอุทัยทวารวรมันที่ 2 จารึกปราสาทแปรรูป จารึกแม่บุญตะวันออก และจารึกปักธงจำกรง ซึ่งเป็นจารึกในรัชสมัยของพระเจ้าราชนทวารวรมันที่ 2 จารึกปราสาทพินามอากาศ จารึกปราสาทตาพรหมและจารึกปราสาทพระขรรค์ ซึ่งเป็นจารึกสำคัญในรัชสมัยของ พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ในแง่นี้ จารึกภาษาสันสกฤตที่พบในประเทศอินเดียและประเทศกัมพูชา จารึกบางหลักที่แต่งด้วยลีลาการประพันธ์ที่สละสลวยมีภาพพจน์งดงาม และสื่อความหมายที่ลึกซึ้งคมคาย จึงมีคุณค่าในฐานะงานสร้างสรรค์ทางวรรณศิลป์แห่งยุคสมัย ซึ่งเหมาะสมกับการนำมาวิเคราะห์ วิเคราะห์ให้ตระหนักถึงคุณค่าอย่างลึกซึ้งสืบไป

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

เพื่อศึกษาถ้อยคำในจารึกภาษาสันสกฤตประเทศอินเดียและกัมพูชาว่ามีความลึกซึ้งประการใดบ้าง ทั้งถ้อยคำทางเสียงและถ้อยคำทางความหมาย ซึ่งถ้อยคำที่ปรากฏในจารึกเป็นบรรทัดฐานความงามทางวรรณศิลป์ที่มีความสัมพันธ์กับการนำเสนอสาระสำคัญที่กวีต้องการสื่อสาร

ขอบเขตของการศึกษา

ในบทความนี้จำกัดขอบเขตของจารึกเพียงบางหลักเท่านั้น กล่าวคือ จารึกในประเทศอินเดียที่เลือกนำมาศึกษา ได้แก่ จารึกบนเสาคู่ของพระเจ้าสมุทรคุปตะ จารึกเมืองมันทโสรี ของพระเจ้ายโสธรมณ จารึกหทาหา ของพระเจ้าอิชานวรมัน ส่วนจารึกในประเทศกัมพูชาที่เลือกนำมาศึกษา ได้แก่ จารึกหันไชยของ พระเจ้าจันทรวรมันที่ 2 จารึกปราสาทตาพรหมและจารึกปราสาทพระขรรค์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7

ทฤษฎีถ้อยคำ กับมาตรฐานคุณค่าความงามในการสร้างสรรค์งานวรรณศิลป์

“ถ้อยคำ” เป็นคำศัพท์สันสกฤตมาจากคำว่า “อลงฺก+กฤ ธาตุ+ภณฺ ปัจจย” แปลว่า การประดับตกแต่งหรือเครื่องประดับ หมายถึงเครื่องประดับทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม (จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา, 2530, น. 8) ความหมายของถ้อยคำในชั้นแรกจำกัดขอบเขตเพียงภาพพจน์ ความไพเราะของคำและเสียง เพราะปรากฏลักษณะถ้อยคำไม่มากนักในตำราเล่มต่างๆ ต่อมาความหมายของถ้อยคำขยายเพิ่มขึ้น เนื่องจากทฤษฎีถ้อยคำมีการพัฒนาตามลำดับโดยสำนักถ้อยคำที่ได้รับการยอมรับในช่วงสมัยหลัง จึงมีการให้นิยามว่าถ้อยคำเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความงดงามในบทประพันธ์ (ลลิตา ศิริเจริญ, 2524, น. 25) ด้วยเหตุที่ถ้อยคำเป็นบรรทัดฐานกำหนดความงามในทางกวีนิพนธ์ กวีจึงยอมรับว่าถ้อยคำเป็นเครื่องมือส่งเสริมการแต่งบทกวีให้มีความงาม ดังคำกล่าวของวาคภฏะ นักวรรณคดีในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 12 (กุลสุมา รัชมณี, 2549, น. 63) ที่ว่า “กภาพยังเกิดความปิติยินดีอย่างยิ่งในใจพวกนักปราชญ์ ด้วยข้อความข้อใด ๆ ข้อความข้อนั้นๆ

โดยส่วนมากก็เป็นอรรถาธิบาย” หมายความว่า อรรถาธิบายเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้บทกวีนิพนธ์มีความงามสมบูรณ์ เป็นพลังสนับสนุนให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ (ป.ส.ศาสตร์, 2550, น.50) ตำราอรรถาธิบายกำหนดรูปแบบของอรรถาธิบายไว้มากบ้างน้อยบ้างแตกต่างกัน ในที่นี้จะนำคำอธิบายนิยามอรรถาธิบายรูปแบบต่างๆที่ปรากฏในวาทกถาอรรถาธิบาย ของวาทกถา ซึ่งป.ส.ศาสตร์ ได้แปลเป็นภาษาไทยชื่อ อรรถาธิบายศาสตร์ ซึ่งมีศัพทอรรถาธิบาย 4 รูปแบบ รูปแบบ อรรถาธิบายที่น่าสนใจมี (1) **อนุปราศ** คือ การเล่นเสียง ซ้ำเสียงพยัญชนะในวรรคเดียวกัน (2) **ยมก** คือ การซ้ำพยางค์ หรือกลุ่มคำ ส่วนที่ซ้ำจะมีความหมายแตกต่างกัน ส่วนอรรถาธิบายอรรถาธิบาย มี 35 รูปแบบ จะยกตัวอย่างมาบางส่วนที่น่าสนใจ ได้แก่ (1) **อุปมา** คือ การกล่าวถึงสิ่งหนึ่งเหมือนกันระหว่างอุปมาและอุปไมย (2) **รูปกะ** คือ อรรถาธิบายที่กล่าวอุปมาและอุปไมยเป็นสิ่งที่เหมือนกัน (3) **วยติเรก** คือ อรรถาธิบายที่แสดงความหมายให้เห็นว่าสิ่งสองสิ่งเหมือนกัน ซึ่งสิ่งหนึ่งจะมีลักษณะที่เด่นกว่าสิ่งหนึ่ง (4) **ตุลยโยคิตา** คือ อรรถาธิบายที่กล่าวถึงอุปมาอยู่ในระดับเดียวกับอุปไมย ซึ่งกล่าวถึงการกระทำของสิ่งทั้งสองสิ่งเหมือนกัน และพร้อมๆ กัน (5) **อุตเปรกษา** คือ การสมมติขึ้นกล่าวว่สิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง เมื่อประกอบด้วยคำ ประหนึ่งว่า (6) **อติศยะ** (หรืออติศโยคิต) คือ การกล่าวถึงสิ่งที่ไม่อาจจะเป็นไปได้ เพื่อแสดงความประเสริฐของวัตถุต่างๆ นั้น (7) **ยถาสังขยะ** คือ อรรถาธิบายที่กล่าวถึงมีเรื่องร้อยกรองไว้ตามลำดับ (8) **เศลษะ** คือ การพูดถึงประโยคเดียว แต่แปลคำความหมายทั้งหลายตามที่ปรากฏอยู่นั้นเอง หรือแยกความหมายคนละอย่างกัน เพื่อแสดงความหมายหลายอย่าง (9) **สมุจจยะ** คือ กล่าวถึงสิ่งประเสริฐหรือเลวทรามหลายสิ่งไว้ในที่แห่งเดียวกัน (10) **อปรสตุตประคังสา** คือ อรรถาธิบายที่กล่าวสรรเสริญแต่สิ่งที่คนทั่วไปไม่สรรเสริญกัน (หรือข้อความสรรเสริญในทางอ้อม)

1. การสร้างสรรค์อรรถาธิบายในจารึกภาษาสันสกฤตประเทศอินเดีย

จารึกภาษาสันสกฤตในประเทศอินเดียหลายหลัก กวีใช้คุณลักษณะในเรื่องของอรรถาธิบายเป็นกลวิธีการประพันธ์สร้างผลงานให้มีคุณค่าความงาม โดยสืบทอดศิลปะการประพันธ์ในตำราอรรถาธิบายศาสตร์ที่นักปราชญ์ชั้นครูกำหนดเป็นกฎเกณฑ์ขึ้นมา จะเห็นได้จากจารึกภาษาสันสกฤตหลักแรกของประเทศอินเดีย คือ จารึกแห่งเมืองชุนาคร สสมัยพระเจ้ารุทรทามันที่ 1 กวีผู้แต่งจารึกแห่งเมืองชุนาครกล่าวถึงรูปแบบของอรรถาธิบายว่าเป็นคุณลักษณะสำคัญในการแต่งคำประพันธ์ให้ไพเราะ มีความงดงาม ดังคำจารึกที่ว่า “สุมุจ-ลมุ-มธุ-ระ-จิต-ระ-กาน-ต-ศ-พ-ท-สม-โย-ทาล-ก-ฤ-ต-ค-ท-ย-ป-ท-ย-ก-ว-ย-ว-ิ-ธ-า-น-ป-ร-ว-ิ-ณ-น : ผู้ชำนาญในการแต่งบทกวีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ที่แจ่มแจ้ง เบา ไพเราะ วิจิตร งดงามเด่นชัดด้วยการใช้คำอย่างเหมาะสม และได้รับการเสริมแต่ง (ด้วยอรรถาธิบาย)” (จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา, 2523 , น.6)

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยยกเนื้อความมาจากจารึก 3 หลัก ได้แก่ จารึกบนเสาศินอัลละฮะบาด ของพระเจ้าสมุทราคุปตะ จารึกแห่งเมืองมันทิสรี ของพระเจ้ายโสธรมัน และจารึกหัททา ของพระเจ้าอิคานวรมัน เนื่องจากจารึกทั้ง 3 หลักมีเนื้อหาที่ค่อนข้างสมบูรณ์โดยตลอด และมีเนื้อหาขนาดยาวต่างจากจารึกหลักอื่นที่มีเนื้อความเพียงสั้นๆ และจารึกบางหลักก็มีอักษรที่จารึกกลบเลือนขาดหายไป ดังนั้นจารึกทั้ง 3 หลักจึงเป็นตัวอย่างสนับสนุนการสร้างสรรค์อรรถาธิบายเพื่อสร้างความงามอย่างประณีตได้อย่างชัดเจน

1.1 จารึกบนเสาศินอัลละฮะบาดของพระเจ้าสมุทราคุปตะ

จารึกบนเสาศินพบที่เมืองอัลละฮะบาด มีอายุราว ค.ศ.335 ถึง ค.ศ.376 ใช้ตัวอักษรพราหมีรุ่นหลังชนิดที่ใช้อยู่ในอินเดียภาคเหนือบันทึกข้อความ แต่งด้วยคำประพันธ์แบบจัมพู ซึ่งเป็นลักษณะคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วผสมกับร้อยกรอง (จำลอง สารพัดนึก, 2530, น.68) จารึกบนเสาศินอัลละฮะบาดในช่วงแรกแต่งด้วยฉันทลักษณ์หลายชนิด ส่วนช่วงหลังดำเนินเรื่องด้วยร้อยแก้ว เนื้อหาจารึกบนเสาศินอัลละฮะบาด กวีมุ่งสวดติพระเจ้าสมุทราคุปตะเป็นหลัก จารึกหลักนี้ยังระบุพระนามกษัตริย์อื่นๆ หลายพระองค์ที่ต่างแสดงความนอบน้อมแด่พระเจ้าสมุทราคุปตะ ซึ่งเป็นพระราชผู้ปกครองทางตอนใต้เป็นส่วนใหญ่ (Sircar, 1965, pp. 263-268) ตัวอย่างข้อความที่แสดงอรรถาธิบายอย่างหลากหลาย ต่อไปนี้

สรวุปฤถิวิ วิชย ชนิโตทย วุยาปุต นิขิลลา นิตล้า กิรุตติมิตสุ ตริทศปติ
 ภาวน คมนาวาปุต ลลิต สุขวิจาร์ณามาจากษามณ อิว ภูโว พาหุรย มุจจริตตะ สุตมมะ
 คำแปล : เส้าที่ยกขึ้นตั้งแล้วนี้ เหมือนกับแบนแห่งแผ่นดินทั้งหมด ประกาศ

ถึงพระเกียรติยศที่เพิ่มขึ้น เนื่องจากชัยชนะของพระองค์ที่ทรงมีต่อแผ่นดินทั้งหมด และที่
 ซึมแทรกไปในแผ่นดินทั้งปวง ซึ่ง (พระเกียรติยศ) เดินทางอย่างงดงามและง่ายดายไปสู่พิภพของพระอินทร์
 จากที่แห่งนี้

(จารึกบนเส้าหินอัลละชะบาด: บรรทัดที่ 29-30)

เนื้อความดังกล่าว กวีเลือกใช้ถ้อยคำทั้งการเล่นเสียงซ้ำกัน ดังที่เรียกว่า อนุปราส จะเห็นได้
 จากเสียงที่ซ้ำกัน คือ (ปฤถิวิ – วิชย คือ การซ้ำเสียง /ว/ และการซ้ำเสียง /น/ ในคำว่า นิขิลลา กับ นิตล้า
 กวีเลือกใช้ อุปมา คือ อลังการที่เปรียบสิ่งหนึ่งประหนึ่งสิ่งหนึ่ง โดยกล่าวถึงเส้าหินที่สร้างขึ้นเหมือนกับแบน
 แห่งแผ่นดิน ซึ่งในความคิดของกวีเส้าหินมีชีวิตเพราะมีแบนเหมือนมนุษย์ และเส้าหินแห่งนี้เป็นเครื่องหมาย
 ประกาศพระเกียรติยศของพระเจ้าสมุทรรคูปตะทั้งในโลกมนุษย์และโลกเทวดา อลังการอีกรูปแบบหนึ่งที่
 ปรากฏอย่างโดดเด่น ได้แก่ อุตเปรกษา ซึ่งเป็นอลังการที่แสดงจินตนาการของกวี มองภาพอันงดงาม
 และลึกซึ้ง โดยเน้นคำว่า กิรุตติ ที่เดินทางแทรกซึมไปในแผ่นดินทั้งหมด แม้ กระทั่งในพิภพผู้เป็นใหญ่
 แห่งเทพทั้ง 33 องค์ กวีเลือกใช้คำว่า ตริทศปติ มิได้สื่อความหมายตามรูปศัพท์ แต่สื่อถึง พระอินทร์
 กล่าวคือ สวรรค์อันเป็นที่อยู่ของพระอินทร์ซึ่งพระเกียรติยศของพระเจ้าสมุทรรคูปตะได้เดินทางไปถึง ซึ่ง
 คุณลักษณะของเกียรติยศนี้ในทางขนบวรรณคดี (convention of poets) คือ แสงสีขาวสว่างรุ่งเรือง นัยนี้
 แสงแห่ง พระเกียรติยศจึงแผ่กระจายไปทั่วทุกพื้นที่ แสดงภาพให้เห็นลำแสงสีขาวบริสุทธิ์ที่แผ่กระจายไป
 ในทุกพื้นที่ทั้งภาคพื้นมนุษย์และสูงขึ้นไปยังแดนสวรรค์ หากพิจารณาอลังการในการสร้างจินตภาพที่เกิด
 ขึ้นในความคิดของผู้อ่าน จะเห็นได้ว่าเส้าหินแห่งพระเกียรติยศที่กวีเปรียบว่ามีแบนทั้งสองข้างนี้ กวีเลือกใช้
 อลังการ เกล็ด เพื่อสื่อความหมายในสองนัย กล่าวคือ คำว่า มุจจริตตะ หากใช้กับเส้าในความหมาย
 ธรรมดา มีความหมายว่าเป็นเส้าที่คนสร้างขึ้นมาให้ตั้งมั่นในแผ่นดิน แต่หากใช้ในความหมายว่าแบน มี
 ความหมายว่า แบนที่ยกขึ้นมา ตัวอย่างอลังการที่ปรากฏอย่างสมบูรณ์แบบอีกตอนหนึ่ง ปรากฏในข้อความ
 ที่กวีแสดงเนื้อความยกย่องพระปรีชาสามารถในการสงครามของพระเจ้าสมุทรรคูปตะ ทรงมีความอาจหาญ
 และมีพลังกล้าอันแข็งแกร่ง สามารถพิชิตศัตรูได้โดยง่าย ดังข้อความต่อไปนี้

ตลย วิวิธ สมร ศตาวตรณ ทกษลย สวภูษ พล ปรากฏรไมกพนุโรห
 ปรากฏรมางกลย พรศุ ศร ศงก ศกุตี ปราสาละ โตรม ฆินทิปาล น(า)
 ราช ไวตลุตติกาทยเนก ปุรทรม วิรุฒากุล วุรณ ศตางกโคภา สมุทโยปจิต
 กานตตร วรุษณะ

คำแปล : พระเจ้าสมุทรรคูปตะ ผู้ทรงเชี่ยวชาญในการลงไปสู่สนามรบจำนวนนับร้อยแห่ง
 พระองค์มีความกล้าหาญองอาจ พระองค์มีพวกพ้องเพียงผู้เดียว คือ ความแข็งแกร่งแห่งกำลังพระพาหา
 ของพระองค์ พระองค์มีปรากฏการเป็นเครื่องหมาย มีพระวรกายงดงามล้ำเลิศ ประกอบไปด้วยความงาม
 แห่งรอยแผลเป็นจำนวนนับร้อยแห่งที่มากมายจากการฟาดฟันด้วยศัตราวุธจำนวนมาก ได้แก่ ขวาน ศร
 เหล็กแหลม หอก ปราสาละ (อาวุธสำหรับชัศมีเสียงที่ปลาย) ดาบ โตรม ฆินทิปาล (โตรมสั้น) ศรเหล็ก
 ดาบโค้ง เป็นต้น

(จารึกบนเส้าหินอัลละชะบาด: บรรทัดที่ 17-18)

อลังการในจารึกที่ยกมาข้างต้น แสดงความลึกซึ้งในการสวดตีความยิ่งใหญ่ของกษัตริย์ได้
 อย่างยอดเยี่ยม กวีสะท้อนความเชื่อในระบอบวรรณกษัตริย์กับการปฏิบัติหน้าที่ คือ การทำสงคราม
 ซึ่งตามคติความเชื่อระบอบวรรณของอินเดีย กษัตริย์มีหน้าที่คุ้มครองประชาชนซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่
 อันศักดิ์สิทธิ์ หน้าที่คุ้มครองประชาชน คือ ผู้นำประชาชนออกสู้รบในสงครามรุกและสงคราม
 ปกป้องตนเอง (บรรจบ บรรณรุจิ, 2555, น.63) การสร้างความชอบธรรมให้แก่วรรณกษัตริย์ ดัง
 จะเห็นได้ว่าตั้งแต่ยุคพระเวทเป็นต้นมา ปรากฏแนวคิดเกี่ยวกับกษัตริย์ผูกโยงกับตำนานการทำ
 สงครามของเทพและอสูร เหล่าเทพต่างยกย่องพระโสมเทพเป็นผู้นำสงครามทำการสู้รบกับอสูร

(Basham, 1971, น.82) ดังนั้น คุณสมบัติของวรรณกษัตริย์ได้ปลูกฝังผ่านระบบความเชื่อในสังคมอินเดีย คือ ความสามารถในการทำศึกสู้รบ

ด้วยเหตุนี้ อลังการที่กวีเลือกใช้สดุดีกษัตริย์ในเรื่องความจารึกที่ยกมานี้ จึงฉายภาพให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของกษัตริย์ เริ่มจากกวีเลือกใช้ อติศโยกิตี ซึ่งเป็นอลังการรูปแบบหนึ่งพรรณนาความยิ่งใหญ่เกินจริง กวีสะท้อนให้เห็นภาพการรบของพระเจ้าสมุทรคุปตะ ดังเห็นได้ว่าพระวรกายของพระเจ้าสมุทรคุปตะมิได้ทรงประดับด้วยเครื่องทรงสำหรับกษัตริย์อันงดงามเพริศแพร้ว ทว่าร่ายบาตแผ่นนบร้อยแห่งที่พระองค์สู้รบกับศัตรูในสนามรบนั้นบร้อยแห่ง ได้ยืนยันความงดงามของพระวรกายอันชวนพิศวง ซึ่งคมอาวุธนับไม่ถ้วนปรากฏที่พระวรกายของพระเจ้าสมุทรคุปตะนั้นแปรสภาพมาเป็นเครื่องประดับพระวรกายที่งามยิ่ง นั่นนี้ จึงสะท้อนมโนทัศน์ของกวีอย่างชัดเจนว่า พระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่มิได้ต้องมีความเก่งกล้าในการทำสงคราม ดังที่กวีได้จำลองภาพและเหตุการณ์ที่น่าตื่นเต้นประทับใจในสนามรบ กวีได้แสดงภาพให้ผู้อ่านประจักษ์ว่าพระเจ้าสมุทรคุปตะทรงใช้พระพาหาของพระองค์เองนั้น เป็นเสมือนพวกพ้องเพียงผู้เดียว คือ ทรงเผชิญหน้ากับข้าศึกจำนวนมากนับไม่ถ้วน กวีเลือกใช้อลังการประเภทยถาสังขยะเสริมเข้ามา คือ การกล่าวถึงสิ่งต่างๆ ในข้อความเดียวกัน จะเห็นได้จากการที่กวีกล่าวถึงอาวุธจำนวนมากหลายของศัตรูในข้อความเดียวกัน ทั้งขวาน ศร เหล็กแหลม หอก ปราสะ ดาบ โดมร ภินทิปาล ศร เหล็ก ดาบโค้ง ได้ช่วยส่งเสริมวีรกรรมของพระเจ้าสมุทรคุปตะที่ทำการศึกกับหมู่มศัตรูแล้วต้องคมอาวุธเหล่านี้ แต่พระองค์กลับมิได้ทรงเป็นอันตรายหรือทรมานแต่ประการใด ทว่าทรงใช้พระพาหาอันแข็งแกร่งของพระองค์เองเป็นทั้งปราการต่อต้านอาวุธและใช้กำลังพระพาหาลังหารข้าศึกอย่างอาภาย นอกจากนั้น กวียังเล่นเสียงของคำอย่างโดดเด่น ดังเช่น ปรากฏนามางลย ปรศุ ศร ศงก ศฤติ บุราสาลิ คือ เล่นเสียง /ปร/ และเสียง /ศ/ และใช้ ยมก คือ การเล่นล้อคำในคำว่า ศตาวตธณ ศตางกโศภา ซึ่งมีความหมายว่า สนามรบจำนวนน้อย และความงามน้อยแห่ง (จากแปลเป็น) กล่าวได้ว่าเนื้อหาจารึกที่ยกตัวอย่างมานี้ กวีอาศัยฝีมือทางการประพันธ์ อันเป็นทั้งพรสวรรค์และการฝึกฝนจนชำนาญโดยประสานคุณลักษณะของอลังการอย่างหลากหลาย ส่งผลให้เนื้อหาจารึกมีความโดดเด่นในแง่ความงามของอลังการอย่างเพริศแพร้ว

1.2 จารึกเมืองมณฑลสรของพระเจ้าโยศธรมัน

จารึกหลักนี้พบอยู่ที่เมืองมณฑลสร เป็นจารึกรัชสมัยของพระเจ้าโยศธรมัน หรืออีกพระนามหนึ่งว่า พระเจ้าวิษณุวรมัน มีอายุราว ค.ศ.532 ใช้ภาษาสันสกฤต รูปแบบตัวอักษรพราหฺมีรุ่นหลัง พบในจารึกทางตอนเหนือของประเทศอินเดีย ดำเนินรูปแบบเนื้อหาด้วยฉันทลักษณ์หลายชนิด ระบุชื่อผู้แต่งไว้อย่างชัดเจนในตอนท้ายเรื่องว่า โควินทะ ส่วนเนื้อหาจารึกเมืองมณฑลสรเริ่มเรื่องด้วยการบูชาพระศิวะ บูชาพระพรหม กล่าวถึงพระเจ้าโยศธรมัน (พระเจ้าศรีวิษณุวรมัน) โดยยกย่องว่าทรงมีความเก่งกล้าในการทำสงคราม พระราชาทั้งหลายจำนวนมากอยู่ภายใต้อำนาจของพระองค์ (Sircar, 1965, pp. 411-420) จารึกเมืองมณฑลสร แพรพราวด้วยอรรถาธิบายและ ศัพท์าลังการอย่างลึกซึ้ง ดังจะยกตัวอย่างข้อความต่อไปนี้

วโศ เยโนทิโตทิต ปทํ คมิโต ศรียะปฺราโจ นฤปานุสฺพุทฺทศฺจ พหฺนุที จะสามฺนา
ยุธา จ วศคานุปรวิธาย เยน นามาปรํ ชคตํ กานฺตมโห ทฺวราปํ ราชาทิราชปรเมศฺว
อิตฺยฺยพฺมมฺสนฺนิคฺช คฺยามามพฺพาโกทฺ สฺถคิตฺ ทินฺนุโกโต ยชฺวนามาชฺย ฐมฺเร รมฺโฆเมมฺย
มโฆนาวธิษฺฐ วิทตฺตา คาคม สฺมปฺนุน สฺสฺยาละ สํหฺรฺษาทฺวาณินํ ภา กร รมาสฺ ทฺฤโต ท
ยานฺจ
ตุภฺริฐนฺมท ทฺวิป

กร วฺยาทิตฺท ไลธฺร ทฺรโม รุทฺธเตน วนาธฺวนิ ธฺวนิ นนทฺวินฺธฺยาทฺริ รนฺธฺเรธฺรพฺโลท
พาเล ย จฉฺวิ ฐสฺเรณ รชฺสา มนฺทาทฺยํ สํลฺกษฺยเต ปารฺยวาทฺตฺ คิชนฺตี จนฺทฺรก อิว
ธฺยามิ รวฺรณฺมณฺทลฺม ตสฺย ปฺรโภจฺจ
ติทฺ ภาตฺยะ สฺว ไนภาตฺย ชิตา

คำแปล : วงศ์แห่งพระราชพระองค์ใด ที่มีฐานะที่สูงยิ่งขึ้น อันนำเอาครุฑพักษิตอย่างสูง

พระราชอาพระองค์นั้นนั่นเอง ทรงมีชื่อเสียง และมีเอาลิกร ซึ่งเป็นตราประจำพระองค์ พระราชอาพระองค์นั้น คือ พระเจ้าศรีวิษณุวรณ ผู้ทรงเป็นผู้ชนะในการศึกสงคราม ต่อจากนั้นพระองค์จึงทรงพิชิตโลก

พระนามนี้คือ ราชาริราชปรเมศวร อันน่าปรารถนา ได้รับมาโดยยากในโลก ซึ่งเป็นพระนามอีกพระนามหนึ่ง อันพระราชอาพระองค์ได้ทรงไว้แล้ว หลังจากทรงกระทำพระเจ้าแผ่นดินแห่งทิศตะวันออกทั้งหลายผู้มีอำนาจ และพระเจ้าแผ่นดินแห่งทิศเหนือจำนวนมาก ให้อยู่ภายในอำนาจ โดยสันติวิธี และโดยการสงคราม

แคว้นแคว้นทั้งหลายจำนวนมาก มีพระอาทิตย์บดบังไว้ โดยควันของเครื่องสังเวยของผู้ทำพิธีบูชาทั้งหลาย รวากับเมฆสีดำหนาที่บดบัง มีพืชพันธุ์หนาที่บดบังและอุดมสมบูรณ์เพราะ พระอินทร์สร้างที่อยู่ซึ่งน้ำที่อยู่ในเมฆในเวลาอันสมควร ที่มีปลายของไพบะม่วงแรกผลิในสวนที่ถูกดึงไปมาอย่างรุนแรงด้วยมือของหญิงสาวทั้งหลายที่ไม่รักษาเนื้อรักษาดู เพราะความรื่นเริง เนื่องจากพระราชอาพระองค์ได้ผู้ทรงชนะโลก ด้วยพระพาหา (ของพระองค์เอง)

มณฑลของดวงอาทิตย์ซึ่งตกลงประหนึ่งแฉวงของหางนกยูงที่มองกลับข้าง ย่อมปรากฏว่ามีรัศมีอ่อน เพราะฝุ่นสีเทาเหมือนผิวหนังของลาที่ถูกทำให้ฟุ้งขึ้นในป่า โดยกองทัพทั้งหลายที่มีธงยกขึ้น ที่ได้ฉีกต้นโลทรด้วยวงช้างทั้งหลายที่เฝ้ามัน และที่ทำให้ช่องเขาของภูเขาวิญชัยกัมปนาทด้วยเสียงกึกก้องของพระราชอาพระองค์ใด

(จารึกแห่งเมืองมณฑลศรีของพระเจ้าโยศธรมัน: บรรทัดที่ 6-9)

เนื้อความจารึกเมืองมณฑลศรีข้างต้น กวีใช้ศัพท์ทางการ ที่เล่นเสียงอย่างสมดุลและเอื้อต่อการสร้างความงามของจังหวะเสียงยังทรงพลังด้วย กล่าวคือ เล่นเสียงพยัญชนะ /ส/ หนักคำศัพท์ เช่น สมฺปนฺน สลฺยยะ สัรฺษษาทฺวาณินฺนา เล่นเสียงพยัญชนะ /ภ/ เช่น ภฺวา ภฺรโย หรือใช้ยมก ด้วยการซ้ำคำว่า วนาธุวณิ ธุวณินนทฺวินฺนุยาทฺริ ในส่วนของ อรรถาถาการ กวีกล่าวถึงวงศ์ตระกูลที่ยิ่งใหญ่ของพระเจ้าโยศธรมัน เพื่อสดุดีพระเกียรติพระเจ้าโยศธรมัน โดยใช้ถ้อยคำ อดีตกาล เพื่อเชิดชูพระเจ้าโยศธรมันทรงเป็นกษัตริย์ผู้พิชิตโลกอย่างที่ไม่มียุทธยุทธ์ผู้ใดจะทำได้ และพระนามที่ได้รับการยกย่องว่า ราชาริราชปรเมศวร แสดงให้เห็นขอบเขตพระราชอำนาจที่กว้างขวาง พระองค์ทรงแผ่เดชานุภาพทั้งโดยสันติวิธีและการทำสงคราม จะเห็นได้ว่าพระเจ้าแผ่นดินทางทิศตะวันออกและทิศเหนืออยู่ใต้อำนาจของ พระเจ้าโยศธรมัน กวีใช้ถ้อยคำที่เรียกว่า สวภาโวคติ เพื่อพรรณนาภาพและบรรยากาศแคว้นแคว้นต่างๆ ซึ่งเป็นเมืองขึ้นของพระเจ้าโยศธรมันตามสภาพที่เป็นจริงขณะนั้น กวีจำลองภาพสะท้อนวิถีชีวิตของผู้คนที่บ่งบวงสร้างพิธีกรรมตามหลักศาสนา มีควันจากเครื่องสังเวยพวยพุ่งบดบังแสงพระอาทิตย์ ให้ทั้งภาพและกลิ่น กับทั้งแสงสีในจินตภาพอย่างงดงามบริบูรณ์ กวียังเลือกใช้ถ้อยคำ อุปมา เพื่อย้ำภาพให้เห็นชัดยิ่งขึ้นโดยเปรียบควันเครื่องสังเวยที่ลอยสู่เบื้องบนของอากาศเช่นเดียวกับกลุ่มก้อนเมฆสีดำหนาที่บดบัง กวีพรรณนาบรรยากาศเขียวชอุ่มของธรรมชาติที่สมบูรณ์ โดยอ้างถึงพระอินทร์ซึ่งทำหน้าที่ให้ฝนตกตามฤดูกาล นอกจากนั้นข้อความที่เล่นล้อกันในความที่ว่าหญิงสาวได้ใช้มือของนางดึงไพบะม่วงไปมาอย่างรุนแรงนั้น กวีกล่าวโยงไปถึงพระเจ้าโยศธรมันที่ชนะโลกด้วยกำลังพระพาหาของพระองค์เอง ในตอนท้ายกวีเลือกใช้ถ้อยคำ อดีตกาล อย่างงดงามตระการตาในข้อความที่พรรณนาความยิ่งใหญ่ของกองทัพพระเจ้าโยศธรมัน จะเห็นได้ว่าการเคลื่อนทัพโดยไพร่พลจำนวนมากนั้น ทำให้มณฑลของพระอาทิตย์ซึ่งตกลงถนัดตา เนื่องจากฝุ่นได้ฟุ้งกระจายตลอดเส้นทาง เพราะผีเฝ้าของไพร่พลในการเดินทัพ และฝุ่นที่ฟุ้งกระจายได้บดบังรัศมีพระอาทิตย์ให้อ่อนลงนี้ กวีใช้ความเปรียบว่าไม่ต่างกับแฉวงของหางนกยูง คือ ตอนปลายของหางนกยูง ที่มีลักษณะเป็นวงกลมด้วยสีขาวยืดหยุ่นเป็นมัน กวียังแสดงความเปรียบต่อไปอีกว่าฝุ่นที่กระจายในป่านั้นประหนึ่งผิวของลา เนื่องจากสีผิวของลากับสีฝุ่นมีลักษณะคล้ายกันมาก คือ สีเทาอ่อน ขณะเดียวกันกวีจำลองภาพความเกรียงไกรของกองทัพที่เคลื่อนพลยกผ่านช่องเขาวิญชัยอย่างอึกทึกคึกก้อง สั่นไหวไหวไหว น้าหวาดหวั่น โดยเฉพาะช้างตกมันที่คลุ้มคลั่งฉีกต้นโลทรออกเป็นชิ้นๆ นับว่าข้อความในจารึกที่ยกมานี้ กวีใช้ถ้อยคำเป็นสื่อวรรณศิลป์นำเสนอภาพอย่างมีมิติเคลื่อนไหวไปตามลำดับ ภาพที่สื่อแรงจูงใจความรวดเร็วทวีขึ้นเรื่อยๆ ทั้งควันจากเครื่องสังเวยที่ลอยสูงสู่อากาศอย่างช้าๆ ลำดับต่อมาแสดงกิริยาเคลื่อนไหวของหญิงสาว และจังหวะลีลาประหนึ่งพ่นราวดด้วยความสำราญพระทัยของพระเจ้าโยศธรมันในสนามรบ ฝุ่นที่ฟุ้งกระจายจากกองทัพ

จำนวนมาก จนกระทั่งข้างตม้นที่ทำลายสิ่งทีขวางหน้าอย่างบ้าคล้ง ภาพเหล่านีก็รลือภาษาจินตภาพก่อให้เกิดภาพนาฏการทีงดงามประทับใจ

1.3 จารึกหทาหาของพระเจ้าอศานวรมัน

จารึกหทาหา อยู่ในจังหวัดบาราบานกิ รัฐอูตรประเทศ เป็นจารึกรุ่นหลังของประเทศอินเดีย มีอายุราว ค.ศ.553 ถึง ค.ศ.554 ใช้ภาษาสันสกฤตและตัวอักษรพราหมีชนิดทีใช้อยู่ในอินเดียภาคเหนือ บันทีกข้อความ จารึกหลักนีประกอบด้วยชนิดของฉ้นทีอย่างหลากหลาย ค่าประพันธ์มีทั้งหมด 23 บท ในตอนท้ายของจารึกระบุชื่อผู้แต่งไว้ว่า วิศวคานติ ผู้เป็นบุตรของกุมารคานติ และระบุผู้ที่ทำหน้าทีจารึกบทสรรเสริญ คือ มิหิรวรมัน (Sircar, 1965, p.389) เนื้อความจารึกหทาหา เริ่มเรื่อกกล่าวสรรเสริญพระคิวดอกจากนั้นจึงสดุดีพระเจ้าอศานวรมันทีพระปรีชาสามารถในการสู้รบ การปกครองราชอาณาจักรให้สงบสุขทีทรงคุ้มครองมนุษย์และสัตว์ทีทั้งหลายให้อยู่อย่างผาสุก นอกจากนี้พระเจ้าอศานวรมันยังทรงมีพระรูปโฉมงามล้ำเลิศ มีความสุขุมคัมภีรภาพและทรงเป็นนักปราชญ์เจนจบในสรรพวิชาแขนงต่างๆ จารึกหทาหา มีความงามเพริศผริ้วด้วยอลงการ การลือความเปรียบปรากฏจำนวนมาก ผู้อ่านจารึกหลักนีจะล้งเกตได้ชัดเจนว่าค่าประพันธ์ทุกบทกวีสร้างสรรค้อลงการแทรกอยู่ตลอด ดังตัวอย่างบทสดุดี พระเจ้าอศานวรมันในด้านความงาม ในค่าประพันธ์บทที 11 ทีว่า

ตสมาด สุรย อิวทยาทุริคิโส ธาตุร มรุตวานิว

กุษีโรทาหิว ตรุชิตเนทุกิระณะ กานุตปุระกะ เกาสตุกะ /

ภูตานามุทพทยต สฤติกระ สฤเชษฐ มหิมะนะ ปท

ราชนุราชกมณทลามพรคคิ ศรีศานวรมนุถปะ //

คำแปล : จากพระเจ้าอศานวรมันนั้น ผู้ทรงเป็นประดุจพระจันทร์บนท้องฟ้า มีหมู่ของพระราชาทังหลาย (แวดล้อม) ทรงคุ้มครองเหล่ามนุษย์และสรรพสัตว์ ผู้ทรงเป็นที่อยู่ของความยิ่งใหญ่อันเป็นนิรันดร์ ได้ทรงถือกำเนิดแล้ว ราวกับพระอาทิตย์ขึ้นแล้วจากยอดของภูเขาอุทัย เหมือนกับท้องฟ้าเกิดแล้วจากพระพรหม ประหนึ่งแก้วเกาสตุกะ อันมีแสงเรื่งรองนำปารรถนา ซึ่งมีรัศมีขมรัศมีพระจันทร์ อันเกิดแล้วจากทะเลน้านม

(จารึกหทาหาของพระเจ้าอศานวรมัน: บทที 11)

ข้อความในจารึกบทนี กวีเน้นคุณสมบัติภายนอกของพระเจ้าอศานวรมัน ด้วยอลงการอติโยกิตีเพื่อลือความงามของพระเจ้าอศานวรมันทรงเป็นเลิศในโลกมนุษย์ไม่มีผู้ใดจะงามเสมอพระองค์ กวีใช้ลือเปรียบพระรูปโฉมของ พระเจ้าอศานวรมันด้วยการใช้อลงการอุปมา ทีโดดเด่นมาก โดยเปรียบพระเจ้าอศานวรมันเหมือนพระจันทร์บนท้องฟ้า พระอาทิตย์ทีขึ้นพ้นยอดภูเขาอุทัย ท้องฟ้าทีพระพรหมทรงรังสรรค์อย่างวิจิตรงดงาม และเหมือนกับแก้วเกาสตุกะทีเปล่งแสงเรื่งรอง ในแง่นี้ จะเห็นได้ว่าความงามของพระเจ้าอศานวรมันมีคุณค่าสูงส่งรวมทุกสิ่งทีเป็นเลิศในธรรมชาติ เริ่มตั้งแต่พระจันทร์ มีความงามด้วยแสงรัศมีเียนสว่างกระจ่างใส นับว่าเป็นเลิศทีสุดในยามกลางคืน พระอาทิตย์ขณะขึ้นสู่ยอด ภูเขา ทอแสงแจ่มใสเรื่งเรื่ง นับว่าเป็นเลิศทีสุดในยามเช้า ท้องฟ้าในยามปราศจากเมฆทีหนาทึบ เป็นสีฟ้าครามสดสว่าง นับว่าเป็นเลิศทีสุดแห่งความรื่นรมย์ เช่นเดียวกับแก้วเกาสตุกะ ของวิเศษทีเกิดขึ้นเมื่อครั้งกวนเกษียรสมุทร นับว่าเป็นเลิศทีสุดในบรรดาณิรันดระแห่งท้องทะเล เนื้อความทีเน้นความงามบริบูรณ์ด้วยพระรูปโฉม รวมทั้งคุณสมบัติในด้านอื่นของพระเจ้าอศานวรมัน ปรากฏในค่าประพันธ์บทที 17 อีกตอนหนึ่งความว่า

โย พาเลนุทสูกานติ กฤตสุนทวนปุโรโย ทพท เยวณ

ศานตะ ศาสตุรวิจารณาหิตมณะ ปารงู กลานาง คตะ/

ลกุขมิกิรติ สรวุตปุระภตโย ยั สปุรธเยวาศริตา

โลเก กามิตกามีการลิกพ กานูตาชโน ภูยสา //

คำแปล : พระองค์ (พระเจ้าอศานวรมัน) ทรงมีความอ่อนเยาว์ ผู้ดงามทัดเทียมกับพระจันทร์ทีขึ้นใหม่ๆ เป็นทีพึงใจอย่างยิ่งของประชาชนในโลก พระองค์เป็นผู้ทีสงบ มีพระทัยตั้งอยู่ในการพิจารณาพระคัมภีร์ต่างๆ ได้สำเร็จ ศิลปวิทยาทังหลาย พระลักษมี พระเกียรติยศ พระสุรัสวดี

เป็นต้น เหมือนกับแข่งกันมาอาศัยอยู่ที่พระองค์ หมอสดริผู้น่ารัก ต่างก็พากันพึงพอใจอย่างยิ่งในความเป็นผู้น่ารัก (ของพระองค์) ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้คนปรารถนาในโลก

(จารึกหาหาของพระเจ้าอีสานวรมัน: บทที่ 17)

เนื้อความของจารึกดังกล่าว กวียังคงเน้นที่ความงามเป็นเลิศของพระเจ้าอีสานวรมัน กวีใช้อลังการ รูปกะ ซึ่งเป็นอลังการเปรียบสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งหนึ่ง ในที่นี้กวีเปรียบเสน่ห์ความอ่อนเยาว์ของพระเจ้าอีสานวรมันเป็นพระจันทร์ที่ฟุ้งขึ้นบนท้องฟ้ายามราตรี กล่าวได้ว่าความงามของแสงพระจันทร์เป็นที่พึงพอใจชาวโลกเช่นไร ความงามของ พระเจ้าอีสานวรมันก็เป็นประจักษ์ขึ้นชมในหมู่ประชาชนเช่นกัน ไม่เพียงแต่คุณสมบัติความงามจะหลอมรวมอยู่ใน พระเจ้าอีสานวรมันเท่านั้น ความรอบรู้ในศิลปวิทยาแขนงต่างๆ ชื่อเสียง พระเกียรติยศ และโชคลาภ ต่างสถิตอยู่ในพระเจ้าอีสานวรมันด้วย ดังจะเห็นได้จากอลังการ อุดเปรกษา กวีแสดงภาพให้เห็นว่าความรู้ในศิลปวิทยาทั้งหลาย พระลักษณะ หรือในความหมายของโชคลาภ ความมั่งคั่งในโภคทรัพย์ พระเกียรติยศต่างแข่งกันมาอาศัยอยู่ในพระเจ้าอีสานวรมัน นัยนี้กวีกล่าวถึงพระคุณสมบัติของพระเจ้าอีสานวรมันว่าเป็นจุดศูนย์กลางของความรุ่งเรืองสิ่งที่เป็นเลิศทั้งหลายที่มารวมกันอยู่ที่พระองค์ นับว่าเป็นการสรรเสริญพระเจ้าอีสานวรมันโดยทางอ้อมคือ กวีมิได้กล่าวสรรเสริญพระเจ้าอีสานวรมันโดยตรง แต่กล่าวถึงพระคุณสมบัติที่สูงส่ง สิ่งที่ยิ่งใหญ่ทั้งหลาย อาทิ วิชาความรู้ ชื่อเสียง เกียรติยศ และโชคลาภ ล้วนเป็นสิ่งปรารถนาของมนุษย์ต่างมาประชุมรวมอยู่ที่พระเจ้าอีสานวรมัน นอกจากนี้ยังปรากฏการเล่นเสียง ดังเช่นเสียง /ศ/ ในคำว่า ศานตะ ศาสตุร ซึ่งมีความหมายว่า ผู้สงบ และ คัมภีร์ หรือในการเล่นเสียงของคำว่า กามิต กามิภาว กานูตาสิโน ซึ่งมีความหมายว่า คนที่ต้องการ ความรัก และหมู่ผู้หญิงที่น่ารัก เป็นต้น

2. การสร้างสรรค์อลังการในจารึกภาษาสันสกฤตประเทศกัมพูชา

การสร้างสรรค์อลังการในจารึกภาษาสันสกฤตประเทศกัมพูชา จะเห็นได้ว่าจารึกภาษาสันสกฤตหลายหลักมีความงามด้วยลีลาการประพันธ์อย่างสูง ดังที่ จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา (2544, น.33-43) แสดงทัศนะไว้ว่า จารึกภาษาสันสกฤตบางหลักในประเทศกัมพูชามีความงามไม่น้อยกว่าจารึกภาษาสันสกฤตในประเทศอินเดีย ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างจารึกภาษาสันสกฤตมาเพียงบางส่วนซึ่งเห็นว่าเป็นตัวแทนของยุคสมัยอย่างชัดเจน และข้อความในจารึกมีสภาพสมบูรณ์เหมาะแก่การแปลและวิเคราะห์ ได้แก่ จารึกหันไชยของพระเจ้ากาวรมันที่ 2 ซึ่งเป็นจารึกอันเป็นตัวแทนในสมัยพระเจ้ากาวรมันที่ 2 และนับได้ว่าเป็นจารึกภาษาสันสกฤตที่มีความยาวมากที่สุดสมัยก่อนเมืองพระนคร และจารึกปราสาทตาพรหมและจารึกปราสาทพระขรรค์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ซึ่งจารึกทั้งสองหลักมีความยาวและมีความสำคัญอย่างยิ่งในรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 อันถือว่าเป็นจารึกภาษาสันสกฤตตัวแทนในรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ดังจะพิจารณาอลังการที่ปรากฏในจารึกที่กล่าวถึงต่อไปนี้

2.1 จารึกหันไชยของพระเจ้ากาวรมันที่ 2

จารึกหันไชย หรือ K.81 เป็นจารึกที่สลักบนแผ่นหินตรงกรอบประตูของปราสาทหันไชย ตำบลกำพองเสียม จังหวัดกำปงจาม ใช้ตัวอักษรปัลลวะ แต่งด้วยฉันทประเภทอนุชฎา จารึกมี 2 ด้าน ด้านที่ 1 มี 35 โศลก ด้านที่ 2 มี 12 โศลก จารึกมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 12 เป็นยุคแรกของอาณาจักรเจนละในจารึกหันไชยปรากฏ พระนามของพระเจ้ากาวรมัน นักวิชาการส่วนใหญ่เห็นพ้องว่าเป็น พระเจ้ากาวรมันที่ 2 ซึ่งเชื่อว่า ครองราชย์อยู่ในราว ค.ศ. 635- 650 (รายงานการวิจัยจารึกปราสาทหันไชย, 2557, น.19)

เนื้อหาของจารึกหันไชย กล่าวถึงพระเจ้ากาวรมันที่ 2 พระโอรสของพระเจ้ากาวรมันที่ 2 ผู้ปกครองหรือ เจ้าเมืองอุดรปุระ พรรณนาพระเกียรติคุณของพระเจ้ากาวรมันที่ 2 ในด้านต่างๆ ตอนท้ายกล่าวถึงเข้ารับใช้ของ พระเจ้ากาวรมันที่ 2 ในการจำลองรูปอักษร

อลังการที่มีความโดดเด่นดังเช่นในจารึกด้านที่ 1 โศลกที่ 8 กวีสรรเสริญพระเจ้ากาวรมันที่ 2 โดยใช้ความเปรียบสื่อให้เห็นกองกำลังที่เกรียงไกรของพระเจ้ากาวรมันที่ 2 กวีใช้อลังการทั้งด้านเสียงและความหมายประสานกันอย่างสมบูรณ์ ดังที่ว่า

วิโปริวะ มนะ ศุภกัม นคฺริปฺริชาชฌม/

ยสฺย โยโธ กราปิตมาสนฺโน รวณฯ สห //

คำแปล : สายน้ำในคูเมือง เปรียบดังหัวใจของข้าศึก ถูกดื่ม (โดยใช้) มือ (วัค) น้ำจนแห้งเหือด (ราวกับถูกแสงพระอาทิตย์ที่แผดเผา) โดยกองทัพทั้งหลายของพระเจ้ากัรวรมัน ที่มาประชิดพร้อมกับ พระอาทิตย์

(จารึกหันไชย: บทที่ 8 ด้านที่ 1)

โคลกข้างต้น มีความลึกซึ้งจากอลังการ อุปมา อย่างมาก กวีใช้อุปมาเป็นการเปรียบเทียบให้เห็นความยิ่งใหญ่ของกองทัพของพระเจ้ากัรวรมันที่ 2 โดยกล่าวถึงน้ำในคูเมืองที่แห้งเหือดซึ่งไม่ต่างจากหัวใจของข้าศึกที่เหือดแห้งลงทุกขณะ คือ ไม่มีพลังใจที่จะทำการสู้รบกับกองทัพของพระเจ้ากัรวรมันที่ 2 ต่อไปได้น่าสังเกตว่าอุปมาดังกล่าวมีสองความหมายซ้อนกันอยู่ เพราะกวีสร้างคำศัพท์สองความหมายตามอลังการที่เรียกว่า เศลชะ กล่าวคือ การใช้คำศัพท์ว่า กรา อาจมีความหมายสื่อถึงมือของข้าศึกก็ได้ หรืออาจจะมีความหมายสื่อถึงแสงรัศมีของพระอาทิตย์ก็ได้ กล่าวคือน้ำที่แห้งลงลงนั้นเหมือนกับถูกแสงพระอาทิตย์แผดเผา และใช้ความเปรียบกองทัพของพระเจ้ากัรวรมันที่ 2 เหมือนกับ พระอาทิตย์ นอกจากความหมายจะลึกซึ้งสื่อให้สัมผัสถึงความล้นหลาม ความเหนือยอ่อน ความไม่มั่นคงของจิตใจข้าศึก พร้อมกับชื่นชมยกย่องกองกำลังของกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่กวีสรรเสริญ จังหวะของเสียงในศัพท์ว่า ยสฺย โยโธ ยังเป็นการซ้ำพยางค์ตามอลังการ อนุปราส คำแรกมีความหมายว่า พระเจ้ากัรวรมันที่ 2 ส่วนคำที่สองมีความหมายว่า อันทหารทั้งหลาย เนื้อหาในโคลกที่ 2 จารึกด้านที่หนึ่ง กวีกล่าวถึงพระคุณสมบัติพระเจ้ากัรวรมันที่ 2 เกี่ยวข้องกับพระสุริยวิถีกับพระลักษมี ได้อย่างคมคายลึกซึ้งดังที่ว่า

สุธานาติศยลาณน มุเข ลลติ ภารติ /

อสุตฺกฤตฺโยลิตา ยสฺย มหติมฺรลฺลิตฺติ //

คำแปล : เพราะอยากได้สถานะอันสูงส่ง พระนางสุริยวิถี ได้ส่องแสงในโอษฐ์ของพระองค์ พระนางที่เกิดจากมายา ได้ส่องแสงให้เห็นถึงพระศรี ผู้ยิ่งใหญ่ ณ ที่ พระอุระของพระองค์

(จารึกหันไชย: บทที่ 2 ด้านที่ 2)

เนื้อความข้างต้น กวีแสดงความรู้ในเรื่องเทพปกรณัมโดยสื่อความหมายด้วยอลังการ อุตเปรกษากล่าวถึง เทวีศักดิ์ทั้งสองของพระพรหมและพระนารายณ์ คือ พระนางสุริยวิถี เทวีแห่งวิชาอักษรศาสตร์ได้ประทับอยู่ภายใน พระโอษฐ์ของพระเจ้ากัรวรมันที่ 2 เช่นเดียวกับพระนางลักษมี ศักดิ์ของพระนารายณ์ เทวีแห่งโชคลาภและความมั่งคั่งได้ประทับแนบชิดพระอุระของพระเจ้ากัรวรมันที่ 2 ในความหมายแฝงพระเจ้ากัรวรมันที่ 2 เปรียบดังพระพรหม และพระนารายณ์ กล่าวคือ พระนางสุริยวิถีแสดงภาพให้เห็นถึงพระพรหมสถิตในพระโอษฐ์ของพระเจ้ากัรวรมันที่ 2 ส่วนพระนางลักษมีที่แนบชิด ณ พระอุระของพระเจ้ากัรวรมันที่ 2 แสดงให้เห็นว่าพระองค์เปรียบดังพระนารายณ์ ที่มีพระลักษมีชายาประทับอยู่แนบข้าง นอกจากนี้กวียังสรรเสริญพระเจ้ากัรวรมันที่ 2 โดยกล่าวถึงดวงศัที่สืบเชื้อสายจาก พระนางโสมา และกล่าวคือพระคุณสมบัติด้านปัญญาและความสง่างาม ดังนี้

โสมานวนยนภสฺโสโม ยะ กลากานุติสฺมปทา/

ริปฺนาริมฺหาพุเชษฺสุ กฤพาษุปฺปิตฺตวะ //

คำแปล : พระองค์ทรงเป็นพระจันทร์กลางท้องนภา คือวงศ์ของพระนางโสมา ซึ่งทรงทำให้เกิดหยาดน้ำตาที่ท่วมท้นบนใบหน้ารูปดอกบัวของภรรยาข้าศึก ด้วยความบริบูรณ์แห่งความรู้และความสง่างาม

(จารึกหันไชย: บทที่ 3 ด้านที่ 2)

จากเนื้อความที่ยกมา จะเห็นได้ว่า กวีเล่นเสียงโดยการใช้ออลังการ ยมก ซ้ำเสียงของคำว่า โสมา กับ โสโม ความหมายแรกหมายถึง พระนางโสมา ซึ่งเป็นต้นวงศ์สายสตรีของพระเจ้ากัรวรมันที่ 2 ส่วนความหมายที่สองหมายถึง พระจันทร์ ส่วนอลังการที่เด่นมาก คือ รูปกะ กวียกย่องพระเจ้ากัรวรมันที่ 2 เป็นพระจันทร์ที่งดงามกลางท้องฟ้า คือ วงศ์ที่สืบเชื้อสายมาจากพระนางโสมา และใช้รูปกะ เปรียบใบหน้าภรรยาของข้าศึกเป็นดอกบัวที่อาบชุ่มด้วยหยาดน้ำตา เนื่องจากความโศกกำสรวลที่สามีของตนถูกสังหารในสนามรบ เป็นการแฝงนัยทางอ้อมสรรเสริญพระเจ้ากัรวรมันที่ 2 ว่าทรงเป็นนักรบผู้พิชิตศัตรูทั้งหลาย อนึ่ง

ความหมายที่ว่าภรรยาข้าศึกมีน้ำตาอาบชุ่มบนใบหน้านั้น อาจสอดคล้องกับสิ่งที่กวียกย่องพระเจ้าอวรมันที่ 2 ว่าทรงมีความงามสง่าล้ำเลิศ กล่าวคือ น้ำตาที่นองบนหน้าภรรยาของข้าศึกนั้นเกิดจากความปิติยินดีในการประจักษ์พระรูปโฉมของพระเจ้าอวรมันที่ 2 นอกจากนี้ก็ยิ่งกล่าวสดุดีถึงความมั่งคั่งบริบูรณ์ด้วยความรู้และความสง่างามของพระองค์ด้วย

2.2 จารึกปราสาทตาพรหมและจารึกปราสาทพระขรรค์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7

จารึกปราสาทตาพรหม และจารึกปราสาทพระขรรค์ เป็นจารึกในรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จารึกทั้งสองหลักมีเนื้อความคล้ายกัน กล่าวคือ มีบทกวีบ่งบอกถึงศักดิ์สิทธิ์ในทางศาสนาพุทธ แสดงรายละเอียด เชื้อสายพระราชประวัติของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 พระราชกรณียกิจในทางศาสนาของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 และรายการสิ่งของที่อุทิศแด่ศาสนสถาน เนื้อความที่จารึกมี 4 ด้าน ด้านละ 72 บรรทัด แต่จารึกปราสาทตาพรหมในด้านที่ 4 มี 74 บรรทัด แต่งด้วยรูปแบบร้อยกรอง ภาษาล้านสักกุต ใช้อักษรเขมรโบราณเช่นเดียวกัน (ประชุมจารึกภาคที่ 4, 2513, น.159-160) จารึกปราสาทตาพรหมพบที่ปราสาทตาพรหม ซึ่งพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงสร้างอุทิศถวายพระมารดา คือ พระนางศรีชัยราชจุทามณี ในตอนท้ายระบุชื่อผู้แต่งว่า เจ้าชายศรีสุรยกุมาร ส่วนจารึกปราสาทพระขรรค์ พบที่ปราสาทพระขรรค์ พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงสร้างอุทิศถวายพระบิดา คือ พระเจ้าธรณินทรวรมันที่ 2 ในตอนท้ายระบุชื่อผู้แต่งว่าเจ้าชายวิริยุมาร เนื่องจากเนื้อหาจารึกปราสาทตาพรหมและจารึกปราสาทพระขรรค์ในตอนต้นปรากฏตรงกัน ดังนั้นเนื้อหาของจารึกที่ยกมาอธิบายเพียงบางส่วนนี้ จึงแสดงองค์การในการสร้างสรรค์ความงามรูปแบบเดียวกัน ดังนี้

วาคีศวริวาทิตไยรุคิรา ยา

ธาตุริว ธฤตุยา กมเลว กานตุยา /

อรุณธิติวานคิตวฤตุยา

ตุยาคาทีนา มรุตติมตีว ไมตติริ//

คำแปล : พระนางเปรียบดังพระนางสุรัสวดี เพราะความยอดเยี่ยมแห่งคำพูดทั้งหลาย เปรียบเหมือนแผ่นดินที่มีความหนักแน่น เปรียบเหมือนพระนางลักษมีเพราะมีความมั่งคั่ง เปรียบเหมือนพระนางอรุณธิตี เพราะมีความประพติที่ไม่ตกต่ำลง เพราะการขับร้อง เปรียบเหมือนกับความปิติมิตรเพราะมีรูปร่างเป็นคนด้วยการเสวยสละ เป็นต้น

(จารึกปราสาทพระขรรค์และจารึกปราสาทตาพรหม: บทที่ 12 ด้านที่ 1)

นับได้ว่าบทสรรเสริญพระนางศรีชัยราชจุทามณีในโคลกนี้ ประกอบด้วยองค์การอุปมาดังามที่สุด บทหนึ่ง จะเห็นว่าเนื้อหาโคลกนี้ กวีกล่าวชื่นชมพระนางศรีชัยราชจุทามณีโดยนำคุณลักษณะของสตรีในเทพปกรณัมที่เป็นต้นแบบแห่งจริยาคติอันไม่มีที่ติมากล่าวเปรียบเทียบดังจะเห็นได้ในการสรรเสริญพระคุณสมบัติของพระนางว่ามีความดีเลิศในทุกด้าน กวีใช้้องการอุปมา ต่อเนื่องกันหลายนัย นัยแรกเปรียบเทียบพระนางว่ามีความคล้ายคลึงกับพระนางสุรัสวดี พระเทวีผู้เป็นเจ้าแห่งวาทศิลป์ทั้งหลาย มีความหนักแน่นเหมือนกับแผ่นดิน คือ พระนางธรณี ผู้เป็นเทวีแห่งพื้นโลก พระนางมีรูปโฉมงดงามเหมือนกับพระนางลักษมี พระเทวีผู้มีสิริลักษณ์เป็นเลิศ เปรียบเทียบบทบาทของ พระนางที่จงรักภักดีต่อพระราชสวามี เหมือนพระนางอรุณธิตีผู้ซื่อสัตย์ต่อท้าววิริย และเปรียบเทียบความมีไมตรีจิตของพระนางที่มีรูปร่างกลายเป็นคน ไม่เพียงแต่ความหมายจะลึกซึ้งเสียงของเสียงพยางค์ที่ซ้ำกันต่อเนื่อง เช่น ซ้ำเสียง /ว/ ในคำว่า วาคีศวริ วาคิตไยรุคิรา ซ้ำเสียง /ธ/ ในคำว่า ธาตุริว ธฤตุยา และซ้ำเสียง /ก/ ในคำว่า กมเลว กานตุยา อนึ่ง ในบทที่กล่าวชื่นชมพระมารดาของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ดังกล่าวนี้นับเป็นการสื่อความยิ่งใหญ่ของพระเจ้า ชัยวรมันที่ 7 อย่างไม่มีที่เปรียบด้วย เพราะพระมารดาของพระองค์นั้นเป็นสตรีที่เป็นเลิศในโลกมนุษย์ พระราชโอรสที่ถือกำเนิดมาย่อมมีความเป็นเลิศกว่าผู้ใดบนโลกมนุษย์ด้วย ในส่วนพระราชบิดาของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 คือ พระเจ้าธรณินทรวรมันที่ 2 กวีกล่าวชื่นชมโดยใช้้องการโดดเด่นไม่แพ้กัน ดังโคลกต่อไปนี้

ตโยสุ ตโนโซ มหิตทวิเชนุโทร

ทวิเชนุโทรเวโค ทวิเชนุโทรเวโค /

ทักขกรวาลอศกฏกิริตติคนุโ

โย อิศวรศุ ศิริธรณินทรวรมมา //

คำแปล : พระโอรสของคันทังสอง (พระเจ้าศรีมัทธราทิติยะและพระนางราชปตินทรลักษมิ) เป็นจอมแห่งพราหมณ์ที่คนนับถือแล้ว ผู้มีความรวดเร็วเหมือนพระยาครุฑ ผู้มีความงามเหมือนกับพระจันทร์ ผู้มีกลิ่นหอม คือ พระเกียรติยศ (ของพระองค์) พึงขจรทั่วทุกทิศ พระองค์เป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ยิ่งใหญ่มีพระนามว่าศรีธรณินทรวรมัน

(จารึกปราสาทพระขรรค์และจารึกปราสาทตาพรหม: บทที่ 16 ด้านที่1)

กวียังคงใช้หลักการอุปมาชี้ให้เห็นความยิ่งใหญ่สมบูรณ์แบบของพระเจ้าศรีธรณินทรวรมัน เพื่อยอพระเกียรติพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ในทางอ้อม เนื่องจากพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 มีพระราชบิดาที่สมบูรณ์แบบ กล่าวคือ กวีใช้ความเปรียบเพื่อสรรเสริญพระเจ้าศรีธรณินทรวรมันว่าเหมือนกับพราหมณ์อันบุคคลบูชาสรรเสริญแล้ว แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงมีความเคารพน่าเลื่อมใสอย่างยิ่ง ภาพลักษณ์ของพราหมณ์ยังแฝงความเป็นนักปราชญ์ ความเป็นผู้คงแก่เรียน มีความเชี่ยวชาญด้านพระเวท รอบรู้คัมภีร์โศยศาสตร์อย่างลึกซึ้ง กวีได้กล่าวว่าพระเจ้าศรีธรณินทรวรมันว่าพระองค์นั้นไม่ต่างจากพระยาครุฑที่มีความรวดเร็วรวมทั้งแฝงถึงพลังกำลังที่แข็งแกร่งเหมือนกัน ทั้งคุณสมบัติด้านพระรูปโฉมของพระองค์นั้นก็งดงามราวกับพระจันทร์ ชับแน่นพระเกียรติของพระเจ้าศรีธรณินทรวรมัน อย่างหมดจดงดงาม ในเนื้อความจารึกปราสาทตาพรหมและจารึกปราสาทพระขรรค์ กวีกล่าวยกย่องพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 นั้นจะเห็นได้ชัดว่า กวีใช้คำศัพท์ให้ตีความหลายชั้น และสื่อความได้งดงามพิริบเพ็ญ ดังที่ว่า

เอชา ศรีชัยวรมมเทวนุถปติเน เททิปยุมาเนชสสน

ตลุมมาท วิรมุ อชิชนตุ กุษิตกุศุ ศรีหรัชวรมมาตมชา/

วรหมฺรเชรุ อิว เทวราชมฺ อทิตฺริ เทวี สุธรมฺมาศฺริตม

โคปตมฺ คํ ศุตโกฏีเหตฺวิหตาราทิปฺรวีรํ ารณ //

คำแปล : พระราชบิดาของพระเจ้าศรีหรัชวรมันพระองค์นั้น ผู้ทรงให้กำเนิดพระเจ้า ศรีชัยเทวะ (พระเจ้าชัยวรมันที่ 7) ผู้ทรงมีพลังปรากฏอย่างรุ่งเรือง ทรงมีความเก่งกล้า ผู้มีธรรมะเป็นที่อาศัย ทรงมาแล้วซึ่งทหารชั้นยอดที่มีความเก่งกล้าในสงคราม ด้วยอาวุธจำนวน 100 โกฏิ เพื่อคุ้มครองแผ่นดินจากพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น (คือพระเจ้าธรณินทรวรมัน) ผู้เปรียบประดุจพราหมณ์ ทรงแสดงให้กำเนิดเทวราชราวกับนางอติเทวี ผู้มีศรีปรากฏรุ่งเรือง มีความอาจหาญ ผู้อาศัยอยู่ในเทวสภา คือ สุธรรมา ผู้ประหารทหารชั้นยอดของหมู่ศัตรูด้วยศตโกฏิ เพื่อรักษาสวรรค์ จากพราหมณ์

(จารึกปราสาทพระขรรค์และจารึกปราสาทตาพรหม: บทที่ 18 ด้านที่1)

จะเห็นได้ว่าเนื้อความที่กวีกล่าวถึงพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ข้างต้นนี้ กวีใช้หลักการ เกลาะ สะสร้าง ความหมายของคำศัพท์ได้โดดเด่นมาก กวีเปรียบเทียบพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 มีความยิ่งใหญ่แบบเดียวกับพระอินทร์ คำศัพท์ที่ใช้สื่อความหมายจึงต้องตีความสองระดับ ศัพท์ที่ว่า วรหฺมฺรเชรุ หากใช้ในการกล่าวอ้างถึงพระอินทร์ จะมีความหมายถึงพระกัศยปะ ตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ถือว่าเป็นบิดาของพระอินทร์ ถ้าหมายถึงพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ศัพท์นี้จะมีความหมายถึงพระเจ้าธรณินทรวรมันที่ 2 คือ มีสถานภาพประดุจพราหมณ์ เช่นเดียวกับศัพท์ อทิตฺริ เทวี หากใช้กับพระอินทร์ จะมีความหมายตรงตามรูปศัพท์ คือ พระนางอติเทวี ซึ่งเป็นมารดาของพระอินทร์ ถ้าใช้สื่อถึงพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จะมีความหมายถึงพระนางศรีชัยราชจุฑามณี ศัพท์ที่ว่า อรทปฺรวีรํ หากใช้ตามความรูปศัพท์มีความหมายว่า ทหารชั้นนำที่มีความเก่งกล้า แต่ในบริบทเนื้อความดังกล่าว พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ก็คือพระอินทร์บนสรวงสวรรค์ ทหารที่มีความเก่งกล้า ต้องหมายถึงวฤตตราสูร เพราะกวีกล่าวถึง ศุตโกฏี คืออาวุธที่พระอินทร์ใช้สังหารวฤตตราสูร นัยเดียวกันนี้ พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ก็ใช้ อาวุธจำนวน 100 โกฏิสังหารข้าศึกอย่างราบคาบด้วย ส่วนศัพท์ สุธรมฺมาศฺริตม หากใช้กับพระอินทร์ จะมีความหมายถึงเทวสภาอันเป็นสถานที่ประชุมที่มีพระอินทร์เป็นหัวหน้า ถ้าใช้สื่อถึงพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จะมีความหมายถึงผู้ยึดถือธรรมะเป็นหลัก การใช้หลักการเกลาะในโคลกที่ 18 โดยสื่อความหมายซ้อนทับกันระหว่างภาพลักษณ์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 กับพระอินทร์นั้น เป็นกลวิธีสื่อความหมายที่สัมพันธ์กับแนวคิดทางพระพุทธศาสนา

เนื่องจากพระอินทร์ที่ปรากฏในจารึกมีน้อยผสมผสานระหว่างพระอินทร์ของพราหมณ์กับพระอินทร์ของพุทธ พระอินทร์ตามความเชื่อของพราหมณ์ กวีได้สื่อแนวคิดนี้ตั้งแต่การที่พระอินทร์ถือกำเนิดจากพรมภาษาและนางอติติ การใช้อาวุธคือศตโกฏีสังหารวฤตราสูร แสดงภาพพจน์ความเก่งกล้าสามารถเป็นเลิศ ส่วนภาพแทนพระอินทร์ตามความเชื่อของพระพุทธศาสนา พระอินทร์ประทับอยู่ในสวรรค์มีเทวสถาน คือ สุธรรมาเป็นที่ประชุมหมู่เทวดา พระอินทร์ในศาสนาพุทธยึดถือธรรมะเป็นคุณธรรมหลัก เป็นไปได้ว่าในแง่พระคุณสมบัติเฉพาะของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ซึ่งมีความใฝ่พระราชหฤทัยในพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งนี้ กวีสร้างภาพลักษณ์ดังกล่าวเช่นเดียวกับภาพลักษณ์ของพระอินทร์ในพระพุทธศาสนา เนื่องจากพระอินทร์ที่ปรากฏในวรรณคดีพระพุทธศาสนาเป็นผู้ฝึกฝนในทางธรรม (เกื้อพันธุ์ นาคบุปผา, 2520, น.204)

บทสรุป

จารึกภาษาสันสกฤตทั้งในประเทศอินเดียและกัมพูชามีลีลาการประพันธ์ในรูปแบบของอลังการอย่างหลากหลาย กวีสร้างคุณลักษณะของอลังการเพื่อกำหนดเป็นบรรทัดฐานความงามที่สร้างความลึกซึ้งของเสียงและความหมายอย่างประณีตลึกซึ้ง เนื้อความที่ปรากฏในจารึกมีความแพรวพราวด้วยจังหวะเสียงหรือคัพพาลังการ ทั้งการเล่นเสียง การซ้ำพยางค์ รวมทั้งการสร้างวลีลึกซึ้งของความหมายด้วยอรรถาอลังการ คือ การตีความหมายหลายระดับ ความหมายที่แสดงจินตนาการน่ายกย่อง นอกจากนี้ กวียังใช้องค์การโดยอ้างถึงเทพมาเทียบเคียงกับคุณสมบัติความยิ่งใหญ่ของกษัตริย์ และใช้สภาวะธรรมชาติมาเป็นองค์การสร้างสีสันความมีชีวิตชีวา การศึกษาอลังการในจารึกภาษาสันสกฤตในอินเดียและกัมพูชา ช่วยขยายมุมมองเกี่ยวกับการศึกษาจารึก เห็นถึงความสามารถของกวีในการสร้างสรรค์อลังการอย่างโดดเด่น อลังการที่กวีเลือกสรรมาใช้ในบรรลวดูประสงคในการสรรเสริญกษัตริย์ได้อย่างสมบูรณ์แบบทำให้เห็นความสามารถของกวีที่มีความรอบรู้เรื่องเทพปกรณัม ธรรมชาติอย่างงดงามลึกซึ้ง จารึกภาษาสันสกฤตในประเทศอินเดียและกัมพูชาจึงไม่ได้มีคุณค่าในฐานะกลุ่มข้อมูลปฐมภูมิทางประวัติศาสตร์หรือภาษาศาสตร์เชิงประวัติ ทว่ายังมีความโดดเด่นในด้านพลังวรรณศิลป์อย่างงดงาม อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเนื้อหาจำกัดของบทความ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาจารึกภาษาสันสกฤตเพียงบางหลักเพื่อเป็นการชี้ให้เห็นว่าจารึกภาษาสันสกฤตอีกหลายหลักยังมีความเหมาะสมที่จะนำหลักการอลังการมาวิเคราะห์ความงามได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยิ่งไปกว่านั้น การศึกษาอลังการในจารึกภาษาสันสกฤตยังเป็นการยืนยันว่าบรรทัดฐานความงามของอลังการเป็นปัจจัยสร้างสรรค์เนื้อความของจารึกที่ทำทายต่อกาลเวลา สื่อพลังวรรณศิลป์ของอลังการข้ามยุคข้ามสมัยมาถึงผู้อ่านจารึกในยุคปัจจุบันอีกด้วย

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร.(2513). *ประชุมจารึกภาคที่ 4*. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี.
- กุสุมา รัชมณี. (2549). *การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต*. กรุงเทพฯ : โครงการตำรา
ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เกื้อพันธุ์ นาคบุปผา. (2520). *พระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤต บาลี และวรรณคดีไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญา
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต) กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา. (2523). *จารึกภาษาสันสกฤตที่สำคัญในประเทศไทยอินเดีย ระหว่าง ค.ศ.150-532*.
กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา. (2530). *อลังการ ศิววรรณกรรม*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา. (2544). คำบรรยายเรื่อง จารึกภาษาสันสกฤตในอินเดียและกัมพูชา. *ภาษา-จารึก 7*.
กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา และอุเทน วงศ์สถิตย์. (2557). *การวิจัยจารึกปราสาทหันไชย*. กรุงเทพฯ:
ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จำลอง สารพัดนึก. (2530). *ประวัติวรรณคดีสันสกฤต*.กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บรรจบ บรรณรุจิ. (2555). *ประวัติศาสตร์อินเดียโบราณ*. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
- ป.ส.ศาสตร์. (2550). *อลังการศาสตร์*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ลัสนา ศิริเจริญ. (2524). *อลังการในมหาชาติคำหลวง*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต)
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วันดี อิมสวัสดิ์. (2521). *พราหมณ์ในคัมภีร์พระไตรปิฎก* (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต)
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิไลวรรณ ขนิษฐานนท์. (2537). *ธรรมเนียมการจารึกเรื่องกษัตริย์อินเดีย ลังกา พม่า เขมรกับศิลาจารึก
หลักที่ 1. ภาษา-จารึก ฉบับ ภาควิชาภาษาตะวันออก 20 ปี* กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาตะวันออก
คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- Basham, A.L. (1971). *The wonder that was India*. Calcutta: Fontana Book.
- Sircar, D. C. (1965). *Select Inscriptions Bearing on Indian History and Civilization*, Vol 1.
Calcutta: University of Calcutta.